

Doç. Dr. Mehmet SARI

Afyon Kocatepe Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
Afton/TÜRKİYE
msari@aku.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-3566-116X

MEVLEVÎ ŞÂİRİ VE MESNEVÎ ŞÂİRİHİ SABÛHÎ AHMED DEDE

MEVLEVÎ POET AND MASNAVÎ COMMENTATOR
SABÛHÎ AHMED DEDE

DOI Number: 10.28981/hikmet.496831

ÖZ

Sabûhî Ahmed Dede, XVII. yüzyılda yaşamış Mevlevî dîvân şâiridir. Asıl adı Ahmed, mahlası Sabûhî'dir. Ataları Tokatlıdır. İlköğrenimini İstanbul'da Eyüp Camisi hatiplerinden olan babası Mehmed Efendiden alır. Konya Mevlevîhânesinde 1001 günlük çilesini tamamlayıp "Dede" olur. Burada iyi bir eğitim alır; Arapça ve Farsça da öğrenir. Şâm Mevlevîhânesi'nde ve İstanbul'daki Yenikapı Mevlevîhânesi'nde uzun yıllar şeyhlik yapan Sabûhî'de, Urfî, Samtî Dede, Ruhî-i Bağdadî ve Fuzûlî tesiri görülür. Sabûhî'nin, XVII. yüzyıl divan şâirlerinden Nefî, Nâilî ve Fehîm'e hocalık yaptığı söylenir. Şeyh Sabûhî Ahmed Dede'nin Türkçe Dîvân'ı, Sâkinâme'si ve "Kitâb-ı İhtiyârât-ı Hazret-i Sabûhî Ahmed Dede Efendi", "Hâzâ Kitâbü'l-İhtiyârât-ı Hazret-i Mesnevî-i Şerîf", "El İhtiyârât-ı Hazret-i Mesnevî-i Şerîf Sabûhî Ahmed Dede" gibi adlarla anılan İhtiyârât-ı Mesnevî adlı eseri vardır.

Anahtar Kelimeler: Sabûhî Ahmed Dede, Mevlevî dîvân şâiri, İhtiyârât-ı Mesnevî

ABSTRACT

Sabûhî Ahmed Dede is a Mevlevî poet who lived in 17th century. His real name is Ahmed and pet name is Sabûhî. His ancestors were from Tokat. He took his primary education from his father Mehmed Efendi who was one of the orators of Eyup Mosque in Istanbul. He became a "Dede" completing his 1001 day "suffering" in Konya Mevlevî-house. He was taught well here and learned Arabic and Farsi. On Sabûhî who was a şeyh in Damascus for a long time, Urfî, Samtî Dede, Ruhi-i Bagdadi and Fuzuli's effect can be seen. It is said that he taught some of the 17th century Divan poets such as Nefî, Naili and Fehîm. Şeyh Sabûhî Ahmed Dede has a work named İhtiyarat-ı Masnavi which is also called "Turkish Divan", "Sâkinâme", "Kitâb-ı İhtiyârât-ı Hazret-i Sabûhî Ahmed Dede Efendi", "Hâzâ Kitâbü'l-İhtiyârât-ı Hazret-i Mesnevî Şerîf" and "El İhtiyârât-ı Hazret-i Mesnevî-i Şerîf Sabûhî Ahmed Dede".

Keywords: Sabûhî Ahmed Dede, Mevlevî Divan poet, İhtiyârât-ı Masnavî

Giriş

İnsanlara ulaşmanın en etkili ve en kısa yolu şiidir. Türkçe atasözlerinin ortaya şiir üslubuyla çıkışı, İslâmiyet'ten önceki dönemlerde din adamlarının-samanların- aynı zamanda birer ozan oluşları belki de bundandır. İslâmiyet'in kabulünden sonra yazılan Kutadgu Bilig ve Atebetü'l-Hakâyık şâirleri Yusuf Has Hâcib ve Edîb Ahmed başta olmak üzere belli bir ideale sahip olan; insanlara iki dünya saadetinin yollarını anlatmayı kendilerine ülkü edinen Ahmed Yesevî, Yunus Emre, Hacı Bektaş-i Velî gibi şâirler şiiri araç kabul etmişler, insanlara tasannudan uzak sâde ve mânâlı şiirlerle ulaşmışlardır. Mevlevîliğin ve Mevlevî edebiyatının temelini teşkil eden Mevlânâ'nın Türkçe şiirleri de böyledir. Bu şiirlerde övgü yahut yergi yoktur. Şiir, veznin emrinde değil, vezin şiirin hizmetindedir ve şiir tabiidir. Kullanılan dil halkın kullandığı sade dildir. Halk tabirleri, halk söyleyişleri, atasözleri, fıkralar ve hikâyeler, dinî-tasavvufî terimler, mitolojik şahıs ve mekân adları, klişeleşmiş olan mecazlarla birlikte kullanılmış ve her biri birer hazine olan şiirlerine inci gibi serpilmiştir (Gölpınarlı, 1983: 442).

Dîvân edebiyatının kuruluşunda ve gelişmesinde Mevlevîliğin ve Mevlevîlerin önemli bir payı vardır. Denebilir ki, şiiri daha içli ve daha özlü hâle getirenler Mevlevî dîvân şâirleri olmuştur. "Bu edebiyatın, tasavvufla yoğrulmasında ve tasavvufun, bu edebiyatın unsurlarından biri olmasında başlıca âmil Mevlevîlerdir" (Gölpınarlı, 1983: 447). Semâî (v.1547), Şâhidi (v.1550), Cevrî (v.1654), Neşâtî (v.1674), Mezâkî (v.1676), Fasîh Ahmed Dede (v.1699), Esrâr Dede (v.1796), Şeyh Gâlib (v.1799) gibi Sabûhî Ahmed Dede de Mevlevî dîvân şâirlerindedir. Bu yazıda Sabûhî'nin hayatı, eserleri, edebî kişiliği, Mevlevîliği, şâirliği ve şâirliği üzerinde durulacaktır.

İsmi, Mahlası, Şöhreti

Mevlevî şeyhi ve Mesnevî şâirihî olan zâtın adı Ahmed, mahlası Sabûhî'dir. Türk Edebiyatı'nda ve Mevlevî Şeyhleri arasında Ahmed isimli başka zâtlar da vardır. Yenikapı Mevlevîhânesi'nde peş peşe şeyhlik makamına gelmiş yedi Ahmed Dede vardır ki, bunlar kaynaklarda "Ehâmide-i seb'a" (Yedi Ahmedler) olarak zikredilir: Kemâl Ahmed Dede (v. H. 1010/M. 1601); Doğanî (Tuganî) Ahmed Dede (v. H. 1040/M. 1630); Sabûhî Ahmed Dede (v. H. 1057/M. 1647); Câmî (Hacı) Ahmed Dede (v. H. 1082/M. 1671); Kaarî Ahmed Dede (v. H. 1090/M. 1679); Nâcî Ahmed Dede (v. H. 1120/M. 1708); Pendârî Ahmed Dede (v. H. 1123/M. 1711).

Sabûhî Ahmed Dede, Yenikapı Mevlevîhânesi'nin ve "Ehâmide-i seb'a"nın üçüncüsüdür. Sabûhî Ahmed Dede'den başka, Sabûhî mahlasını taşıyan başka şahsiyetler de vardır:

1. Asıl adı, Riyâzî'ye göre İsâ, diğer kaynaklara göre Abdullâh olan ve Abdî-i Zarîf diye tanınan Karamanlı Sabûhî (Âşık Çelebi, 1971: 99; K. Hasan Çelebi, 1978: 561; Riyâzü's-Şu'arâ, 765: vr. 57a; Tuhfe-i Nâilî, 611: s.787).

2. Asıl adı İsmâil olan bu zât, Bursa doğumlu olup Dervîş Sabûh adıyla tanınır (Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye, 109, vr. 60b; İpekten vd. 1988: 401).

3. Vakıflar Genel Müdürlüğü Merkez Arşivi'ndeki 1759 numaralı defterin 253. sayfasında vakıf ilâmı ve 254-255. sayfalarında vakfiye örneğinde ismi geçen Mevlevî şeyhi Sabûhî.

Bunlardan başka Şemseddîn Sâmi'nin bahsettiğine göre İran şâirlerinden üç Sabûhî daha vardır: Birincisi, Mehmed Hüseyin adlı bir zât olup birçok mesneviyâtı vardır. İkincisi, Çağatayî olup ilim tahsilini Buhara'da tamamlamış ve hacc-ı şerife giderek mukaddes yerleri ziyâret etmiştir. 973 H. târihinde vefât eden bu zât, esas olarak Bedahşanlı olup Herat'ta ikâmet ettiği için "Herevî" diye de şöhret bulmuş ve Hindistan'da vefât etmiştir. Üçüncüsü hakkında Şemseddin Sâmi, bir malûmat bulamadığını kaydeder (Şemseddîn Sâmi, 1894: 2937).

Çalışmamızda üzerinde durulan Ahmed Dede, "Sabûhî" mahlasını alışını Sâkinâme'sinin bir beytinde:

Çün subh-i ezelde toldu câmım
Olsa yeridir Sabûhî nâmım

diyerek bir bakıma bunun, iradesi dışında, âdeta doğuştan geldiğini söyler gibidir.

Sabûhî'nin "Dede"liği: "Dede" kelimesi, Dîvânü Lügati't-Türk'te Oğuzca olarak kayıtlıdır ve "d" sesiyle başlayan nâdir Türkçe kelimelerden biridir. Daha sonraki dönemlerde "baba, dede, ced, ihtiyar adam" anlamlarında kullanılmıştır. Anadolu sahasında bu kelime millî efsane kahramanlarına ve din ulularına verilen bir lakap olarak da görülür. Korkut Ata hikâyelerinin Dede Korkut adıyla da anılması bundandır. (Mansuroğlu, 1997: 506).

Mevlevî tarikatında, 1001 günlük çilesini tamamladıktan sonra dervişlik pâyesini elde eden ve dergâhta kendilerine bir hücre verilen dervişlere "Dede" unvanı verilir ki, bunlar aynı zamanda şeyh namzedi kişilerdir (TDEA. 1977: 208). Sabûhî, İstanbul'dan Konya'ya giderek Mevlevî dergâhında 1001 günlük çileye soyunmuş ve çilesini tamamlayarak "Dede"lik makamına ulaşmıştır. Adının "Sabûhî Ahmed Dede" olarak yayılması bundandır.

Memleketi ve Ailesi

Sabûhî Ahmed Dede'nin memleketi hakkında kaynaklarda iki yer üzerinde durulur. Bazıları Tokatlı, bazıları İstanbullu olduğunu söylerler. Esrâr Dede, Mehmed Tahir ve Mehmed Süreyyâ, pederinin Tokatlı olduğunu, Sabûhî'nin İstanbul'da doğduğunu yazarlar (Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye, 109, vr. 60; Mehmed Tahir, 1332: 282; Mehmed Süreyyâ, 1308: 214). Hüseyin Vassâf, sâdece "İstanbuludur" demekle yetinir (Sefîne-i Evliyâ-yı Ebrâr Şerh-i Esmâr-ı Esrâr, 2309: vr.202). Nâil Tuman ise "Tokatlı veya İstanbullu" ifâdesini

kullanır (Tuhfe-i Nâilî, 611: s.785). “Tevfik Tezkiresi” olarak da tanınan eserinde Hacı Tevfik Efendi, Sabûhî'nin Tokatlı veya Eyyüplü olduğunu kaydeder (Mecmû'atü't-Terâcim, 192: vr. 41). İsmâil Belîğ de tezkiresinde Sabûhî'yi “Mevlevî şeyhi Tokadî Ahmed Dede” diye anlatmaya başlar (İsmâil Belîğ, 1985: 259). Bütün bu bilgileri Ali Enver daha mantıkî bir şekilde birleştirir ve: “Bazıları müşârü'n-ileyhin Tokatlı bazıları da İstanbullu olduğunu beyân ediyorlar. Pederleri Tokatlı olup oradan İstanbul'a nakletmiş ve Sabûhî orada tevellüd eylemiş olmalı” (Semâhâne-i Edeb, 1309: 120) der.

Bu bilgilerden anlaşılıyor ki, Sabûhî Ahmed Dede'nin ataları Tokatlı olup buradan İstanbul'a gelip yerleşmişlerdir. Sabûhî de, bir süre Tokat'ta görev yapan İsmâil Belîğ'in “Tokadî” ifadesini kullanmasına göre büyük bir ihtimalle Tokat'ta doğmuş ve küçük yaşlarında buradan atalarıyla birlikte İstanbul'a gelmiştir. Diğer bir ihtimale göre ise, atalarının İstanbul'a yerleşmelerinden sonra İstanbul'da doğmuştur. Sabûhî'nin babası Eyüp Câmîi hatiplerinden olduğu için bu semte yerleşmişlerdir. Bazı kaynaklarda “Eyyüplü” denmesi de bundan dolayıdır.

Kaynaklarda, Sabûhî'nin ailesi hakkında fazla bir malûmat yoktur. Sadece pederlerinin ulemâdan bir zât olduğu kayıtlıdır. Bu hususta Esrâr Dede “Pederleri ulemâdan olup...” (Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye, 109, vr. 60), Ali Enver “...pederleri ulemâdan olduğu cihetle...” (Semâhâne-i Edeb, 1309: 120), Sâkıb Mustafa Dede “Dârü'd-devlet-i Kostantiniyye'de ahfâd-ı kibâr-ı ulemâdan olup...” (Sefîne-i Nefîse-i Mevleviyyân, 1283: 76) şeklinde ortak bilgi verirler. Mehmed Ziyâ da “Büyük âlimlerden birinin torunudur” (Yenikapı Mevlevîhânesi.1329: 95) diyerek yukarıdaki bilgileri doğrulamış olur.

Yeni kaynaklarda, Tokatlı bir âlimin oğlu oluşu, İstanbul'da veya Tokat'ta doğmuş olabileceği şeklinde verilen bilgiler de yukarıda değindiğimiz birinci derecedeki kaynaklara dayanır. Bütün bunlar gösteriyor ki, Sabûhî'nin ataları ulemâdandır. Kim oldukları konusunda ise kaynaklarda fazla bilgi yoktur. Bir iki kaynakta sadece babasının adından söz edilir. Mevlevî şeyhlerinin ve diğer mevlevî büyüklerinin hayatlarından bahseden Seyyid Sahîh Ahmed Dede “...Ebâ Eyyüb-ı Ensârî Câmî-i Şerîfî¹nde hatîb Tokadî Muhammed Efendi merhûmun oğlu Sabûhî Ahmed Dede...” (Mecmû'atü't-Tevârîh-i'l-Mevleviyye, 1462, vr. 68b-73a) derken Abdullah Develioğlu da “Muhammed oğlu” dedikten sonra babasının Tokatlı olduğunu, Sabûhî'nin İstanbul'da doğduğunu kaydeder (Develioğlu, (?): 428). Bu bilgileri birleştirerek diyebiliriz ki, Sabûhî ataları itibariyle Tokatlıdır. İstanbul'da büyüdüğü ve tahsil yaptığı için de bazı müelliflerce İstanbullu ve Eyyüplü olarak kabul edilmiştir. Ailesinin evveliyâtını bilenlerce Tokat kaydı konulması, aile bağlarının devamını sağlamıştır. Akla yatkın olanı Sabûhî Ahmed Dede'nin Tokat'ta doğup, çok küçük yaşlarında ailesiyle birlikte İstanbul'a gelmiş olabileceğidir. Sabûhî'nin doğum yeri hakkında daha net bilgiler veren kaynaklarda, onun doğum târihi hususunda bir bilgi bulunmamaktadır. TDV İslâm Ansiklopedisi'ndeki “Sabûhî” maddesinde, H. 992/M.1584'te Tokat'ta doğduğu, küçük yaşlarda ailesiyle birlikte İstanbul'a gittiği, “ilk tahsilini ve dinî bilgilerini Eyüp Camii'nin hatibi olan babası Tokadî Mehmed Efendi”den ve

¹ Aslı Hazret-i Hâlid Camii'dir. Halk arasında “Ebâ Eyyüb Ensârî Câmî-i Şerîfî” veya “Eyüp Camii” diye anılır

babasının yakın çevresinden" aldığı şeklinde daha net bilgiler yazılıdır (Sarı, 2008: 357).

Tahsili

Kaynakların ittifakla Tokatlı bir âlimin oğlu veya torunu olduğu konusunda birleştikleri Sabûhî Ahmed Dede, hiç şüphesiz ilk tahsilini ve özellikle de dinî bilgileri, Eyüp Câmî-i Şerîfi'nin hatibi olan babasından veya babasının yakın çevresinden almıştır. Bundan sonraki tahsili hakkında kaynaklar, yine birbirine yakın bilgiler verirler. Bu bilgiler daha ziyâde Sabûhî'nin Bektaşîliği ve Mevlevîliği üzerinedir. Bu hususta Sâkîb Mustafa Dede "Kostantiniyye'de ahfâd-ı kibâr-ı ulemâdan..." (Sefîne-i Nefise-i Mevleviyyân, 1283: 76); Mehmed Süreyyâ "...Bektaşî Kâsım Dede'den ve sonra Konya'da Mevlevîhânedan feyz aldı..." (Mehmed Süreyyâ, 1308: 214) der. Uşşâkîzâde Seyyid İbrâhim Hasîb "...Tarîk-i Mevleviyye şeyhi Hamza Efendi âsitanesine intisâb etmişler idi. Nefs-i iksîr te'siriyle terbiyyet-pezîr olup..." (Uşşâkîzâde Zeyli, 6191, vr. 125) diye bahsederken, Ahmed Rıf'at "...Mesnevî şâirlerinden âbid ve müteşerri bir zât olub, Arabî ve Fârisî ve şi'r ü inşâda mahâret-i kâmile var idi..." Ahmed Rıf'at, 1300: 174) demek suretiyle Sabûhî'nin şeriat ve fıkıh konularında da geniş bilgi sahibi olduğunu ifade eder. Sabûhî'nin, Mesnevî'yi şerh edebilecek kadar kuvvetli Arapça ve Farsça bildiği başka kaynaklarda da yazılıdır. Bu konuda Seyyid Mehmed Rızâ "...Fârisî ve Türkî eş'ârî ve hûb güftârı vardır" (Rızâ Tezkiresi, 2563, vr.22a); Mustafa Mucîb "...Türkî ve Fârisî nazmı vardır..." (Mucîb Tezkiresi, 3913, vr. 23a) diye bilgi verirler. Hüseyin Vassâf da Sabûhî'nin önce Bektaşî tarikatine girdiğini, sonra Konya'ya giderek Bostan Çelebi (v. H. 1040/M. 1630)den feyizlendiğini ve orada çilesini tamamlayıp irfan sahibi olduğunu söyler (Sefîne-i Evliyâ-yı Ebrâr Şerh-i Esmâr-ı Esrâr, 2309, vr. 202). Esrâr Dede (Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye, 109, vr. 61) ve Ali Enver de Sabûhî'nin atalarının ulemâdan olduğunu Tokat'tan İstanbul'a geldiğini, Eyüp civarında Bektaşî Kâsım Dede (Baba)ye intisap ettiğini, sonra Konya'ya giderek Mevlevî olduğunu, oradan da Şâm'a gittiğini kaydederler (Semâhâne-i Edeb, 1309: 120). Yenikapı Mevlevîhanesi adlı eserde ve İtânbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Dîvânlar Kataloğu'nda verilen bilgiler de bu yöndedir (Yenikapı Mevlevîhânesi,1329: 95; İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Dîvânlar Kataloğu,1959: 322)

Bütün bu bilgileri birleştirecek olursak, başta da belirttiğimiz gibi Sabûhî Ahmed Dede ilk tahsilini babasından, babasının yakın dostlarından, belki de kaynaklarca ulemâdan olduğu söylenen dedesinden almıştır. Bilhassa bir çocuk için gerekli olan ilk temel dinî bilgileri, zamanın din adamlarından olan babasından aldığı muhakkaktır. Babasının vazifeli bulunduğu câmî sebebiyle oturdukları semt olduğunu tahmin ettiğimiz Eyüp'te Kâsım Baba isimli bir Bektaşî dedesine intisap ederek tarîkate ilk adımını atmıştır. Bektaşî Kâsım Baba'nın Sabûhî üzerinde tesiri büyüktür. Denilebilir ki Sabûhî Ahmed Dede, manevî aşkın kadehini ilk defa bu zâtın elinden içmiştir. Sonraki yıllarda Konya'ya giderek Mevlânâ Tekkesi Şeyhi Bostan Çelebi'ye intisap etmiş ve orada çile çıkarmıştır. Bin bir günlük çileyi tamamlayarak hikmet, ahlak, edep ve irfan

sahibi olan Sabûhî, böylece Tarîkat-i Mevleviyye’de Dedelik makamına yükselmiştir.

Onun ömrünü ve tahsil hayatını dört dönemde incelemek mümkündür. Birincisi, babasından ve Bektaşî Dedesi Kâsım Baba’dan aldığı bilgi ve terbiye dönemidir. Bu dönem onun ilme ve tarîkata giriş dönemidir. İkincisi, Konya’daki Mevlevî Dergâhındaki bilgi ve tecrübesinin gelişme dönemidir. Üçüncüsü ise Şâm’da bulunduğu yıllardır ki, bu döneme de olgunluk dönemi gözüyle bakmak mümkündür. Sabûhî Ahmed Dede, Şâm Mevlevîhânesine gönderilince orada bulunan Mevlevî Şeyhi Hamza Dede’den de feyizlenmiş ve daha sonra adı geçen Mevlevîhâneye şeyh olarak görevlendirilmiştir. Bu vazifesi esnasında yazmış olduğu altı ciltlik “İhtiyârât-ı Mesnevî”si de Sabûhî’nin tahsil derecesini ve ilminin yüceliğini göstermektedir. Bu eserini tamamladıktan sonra tesirinden kurtulamayıp cezbeye düşen (Mecmû’atü’t-Tevârîhi’l- Mevleviyye, 1462, vr. 68b-73ab). Sabûhî Ahmed Dede’nin günden güne artan ve çevreye yayılan fazileti İstanbul’a kadar ulaşmıştır. İleri gelen bazı kişilerin ve dostlarının Konya’daki Çelebi Hazretleri’ne müracaatları üzerine bu defa da Sabûhî Ahmed Dede, H.1040/M.1630 târihinde İstanbul’da bulunan ve Mevlevî tarîkatinin önde gelen dergâhlarından olan Yenikapı Mevlevîhânesi’ne şeyh tayin edilmiştir (Mehmed Ziyâ, 1329:95). İşte bu dergâhta geçirdiği on sekiz yıllık ömrü onun hayatının dördüncü dönemidir. Buradaki şeyhliği sırasında ahlâkı, fazileti, yüksek tasavvuf hâl ve bilgisi ile dervişlerin ve erenlerin hürmet ve muhabbetini kazanmış, hatta diğer büyük tarîkatların fukara ve mensupları kendisine biat ederek sikke giydirmişlerdir. Bu da Onun ne kadar ârif bir önder olduğunun açık delilidir (Mehmed Ziyâ, 1329:98).

Sabûhî Ahmed Dede’nin tahsili ve ilmi hakkında kaynaklarda tafsilatlı bilgi verilmemiş olsa bile, onun Şâm Mevlevîhânesi ve İstanbul’daki Yenikapı Mevlevîhânesi gibi Mevlevîliğin iki önemli dergâhında uzun yıllar şeyhlik yapmış olması, ilminin derecesini anlamamıza kâfidir. Çünkü “Büyük Mevlevî şeyhlerinin en mühim vazifesi felsefe dolu Mesnevîyi gerçek arzu duyanlara ve âriflere anlatıp öğretmek, fikirlerini nurlandırmaktır...” (Mehmed Ziyâ, 1329:153). Sabûhî, Mesnevîyi anlatmakla kalmamış, aynı zamanda yaptığı şerhi altı cilt hâlinde yazıya geçirmiştir. Bu da O’nun rüsûh derecesindeki ilminin ispatıdır.

Kısa ve öz olarak söylemek gerekirse Sabûhî Ahmed Dede, diğer Mevlevî şeyhleri gibi “Kadın ve erkek bütün Müslümanlara ilmi aramak ve öğrenmek farzdır” emrinin mânâsındaki sırta ererek, ömrü boyunca mükemmel bir insan olmaya çalışmış; hayatı boyunca öğrenmekle kalmayıp öğrendiklerini başkalarına da zevkle öğretmiştir. Sabûhî, dinî, ahlâkî ve tasavvufî bilgisinin yanı sıra “İhtiyârât-ı Mesnevî”, Türkçe ve Farsça dîvân yazabilecek kadar edebiyat, dil ve şiir bilgisine de sahipti. Öyle ki, faydalandığımız kaynaklarda onun Nefî (v.1635), Fehîm (v.1647) ve Nâ’il-i Kadîm (v.1667) gibi şâirlerin üstadı olduğu ve kendisinden feyizlendikleri dahi yazılıdır (Tezkire-i Şu’arâ-yı Mevleviyye, 109: vr. 61a; Osmanlı Müellifleri, 1332: 282; Uzunçarşılı, 1992: 523; Karatay, 1961: 148; İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Dîvânlar Kataloğu, 1959: 323).

Bütün bu açıklamalar göstermektedir ki, Sabûhî Ahmed Dede, âlim, ârif, şâir, nâsir ve mutasavvîf bir zâttır. Bir beytinde:

Ölüm havfını çekmez cismini cân eyleyen âşık
Fenâdan gam yemez tahsîl-i irfân eyleyen âşık

diyen Sabûhî bütün ömrünü “tahsîl-i irfân” etmeye ayırmış bir ilim ve Hakk âşığdır.

Bektaşîliği

Sabûhî'nin Bektaşîliği uzun süreli olmamıştır. Kaynaklarda, Eyüplü Kâsım Baba adında bir Bektaşî Dedesine bağlandığı ve onun dervişi olduğu yazılıdır. İhtimaldir ki Sabûhî'nin ailesi, babasının Eyüp Câmî-i Şerîfi'nin hatibi olması sebebiyle Eyüp'te oturmaktadır. İşte o sıralarda, aynı mahallede bulunan Kâsım Baba'yı tanımış bulunan Sabûhî onun dervişi olmuştur. Sahîh Ahmed Dede, Sabûhî'nin Kâsım Baba'ya intisap edişini şöyle anlatır: “...Ebâ Eyyûb-ı Ensârî Câmî-i Şerîfi Hatîbi Tokadî Mehmed Efendi merhûmun oğlu Sabûhî Ahmed Dede, Eyyûb Câmî-i Şerîfi civârında sâkin Tarîkat-ı Bektaşîye'den Kâsım Baba'dan münîbb ve seyr ü sülûk görüp tâç u hırka giyüp fakr ile mülebbes ve sıfât-ı dervîşân ile muttasıf olup mürşidi vefâtından sonra seyr ü seyâhat ve geşt ü güzâr ederek Sabûhî Ahmed Dede cenâbi Konya'ya gelüp Bostan Efendi cenâbından inâbet ve Ebûbekir Efendi'ye irâdet getirdiler...” (Mecmû'atü't-Tevârîhi'l-Mevleviyye, 1462, vr. 68b). Sâkıb Mustafa Dede'nin (Sefîne-i Nefîse-i Mevleviyyân, 1283: 76), Esrâr Dede'nin (Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye, 109, vr. 60a) ve Mehmed Ziyâ'nın (Yenikapı Mevlevîhânesi, 1329: 98) verdiği bilgiler de bu doğrultudadır.

Sefîne-i Nefîse'de Sabûhî'nin vahş u tuyûr ile dostluk kurduğu, dilsizlerle oturup konuştuğu, onun bu olgunluğuna bazılarının şahit olduğu, Şâm Mevlevîhânesi'ne gittikten sonra da bu tür olayların devam ettiği yazılıdır (Sefîne-i Nefîse-i Mevleviyyân, 1283: 76-77). Sabûhî Ahmed Dede'nin Türkçe Dîvânındaki:

Beni Mecnûna kıyâs eylemen ey vahş u tuyûr
Yakar âhım sizi bir gün dagılın yanımdan

beyti hem yukarıdaki bilgileri doğruluyor hem de Hacı Bektaş-ı Velî'nin hayvanlarla konuşmasını hatırlatıyor. Sabûhî:

Dilâ feryâd ü nâle eyle kim mâh-ı Muharremdir
Ciğër kan sîne sûzân dîde giryân olıcak demdir

beytiyle başlayan ve İmam Hüseyin'in şehit edilmesini anlatan mersiyesinin son beytinde de:

Sabûhî cân u dilden bende-i âl-i Peyamberdir
Bu sözde zerrece yok şüphemiz Allâh a'lemdir

sözleriyle âdetâ birinci beytine açıklık getirir.

Sabûhî Ahmed Dede'nin bir de şu beyti vardır ki, insana Bektaşî nefeslerini hatırlatır:

Ney benimle nefes birâderdir
Bağlıyız ikimiz de bir nefese

Bu beyitte Sabûhî, Bektaşî nefeslerini hatırlatırcasına “nefes” kelimesini ve Mevlevîliğinin simgesi olarak addedebileceğimiz “ney” kelimesini birlikte kullanarak adı geçen iki tarîkatı mânâda birleştirmek ister gibidir. Birleştiricilik vasfı bu kadar açık ve net bir şekilde görülen Sabûhî'nin Bektaşîliği, Mevlevîliğe hazırlık ve geçişten ibarettir. Türkçe Dîvânı'nda, yukarıda verdiğimiz beyitlerden başka Bektaşîlikle ilgili müstakil bir şiir bulunmayan Ahmed Dede, İmam Hüseyin hakkında yazdığı mersiyesinde de birleştirici bir tavır segiler. S. Nüzhet Ergun'un görüşleri de bu doğrultuda olup “XVI. Asırdan itibaren bazı Mevlevî şâirlerinde, meselâ Yusuf Sîneçâk'ın eserlerinde gördüğümüz Hurûflik remizlerine Sabûhî'nin de yalnız bir şiirinde (hat redifli gazel) tesadüf ediyoruz. Fakat bu ehemmiyetsiz benzeyişle onu Hurûfi-Bektaşî zümresinden addetmek imkânı göremiyoruz...” (Ergun, 1933: IX) der.

Aslında Sabûhî, bazı şiirlerinden ve garip hâllerinden anladığımız kadarı ile melâmî-meşreb ve rind bir şâirdir. Abdülbaki Gölpınarlı da bu konuda “...Evvelce Kâsım Dede'den Bektaşî Tarîkatına intisap etmiş olan Yenikapı şeyhi Melâmî-meşreb Sabûhî Ahmed Dede...” (Gölpınarlı, 1963: 209) der. Yine bir şiirinde “Mülk-i melâmet içre n'ola olsa tâcdâr” diyen Sabûhî gerçekten de zaman zaman Melâmîlikle başı hoş gibidir. Bu konuda Abdülbaki Gölpınarlı “...Mevlevîlikle Melâmîliğin aynı telâkkiye maruz kalışı, bu iki yolu büsbütün birbirine yaklaştırmıştır. Böylece Ulu Ârif Çelebi, Emir Âbid Çelebi, Bostan Çelebi, Celâleddin Ergun Çelebi, Dîvâne Mehmed Çelebi, Şeyh Mehmed Zencirşiken, Sabûhî Ahmed Dede gibi hâlleriyle melâmeti temsil edenler...” (Gölpınarlı, 1963: 308) der. Burada Sabûhî'nin, kendisinden feyizlendiği Bostan Çelebi ile birlikte zikredilmesi de konuya açıklık getirir.

Sabûhî Ahmed Dede, uzun yıllar şeyhlik yapmış bir Mevlevî şâiri olmakla birlikte (İslâmiyet'in birleştiricilik vasfını yaşamak ve yaşatmak istediğinden) Mevlevîliğe yakın olan diğer tarîkatlara sıcak bakmış ve o tarîkatlara mensup zâtlarla da dostluk kurmuştur. Sabûhî'de görülen bu kaynaştırma ruhu, Semâî mahlasıyla şiirler yazan Afyonkarahisar Mevlevîhanesi şeyhi ve Dîvân şâiri Sultan Mehmed Çelebi (v.1547) gibi başka rind Mevlevîlerde de görülmüş ve son zamanlara kadar sürmüştür.

Bütün bunlar göstermektedir ki, Sabûhî Ahmed Dede her ne kadar tarîkate ilk adımını Bektaşîlikte atmış, melâmî-meşreb ve rind bir şâir ise de O'nun asıl yönünü Mevlevîliği oluşturur.

Mevlevîliği, Dedeliği ve Şeyhliği

Tarîkatın âdâb ve erkânını Bektaşîlik'te öğrenmeye başlayan Sabûhî Ahmed Dede, kısa süren bu geçiş döneminden sonra Mevlevî tarîkatına girmiş ve şeyhlik makamına kadar yükselmiştir. Sabûhî'nin uzun yıllar, Mevlevîliğin merkezlerinden sayılan ve önde gelen dergâhlarından olan Şâm ve İstanbul'daki Yenikapı gibi iki önemli yerde şeyhlik yapmış olması onun, Mevlevîlikteki derecesinin yüksekliğini gösterir. Kaynaklarda bu hususta Sabûhî'nin İstanbul'dan Konya'ya giderek Mevlevî tarîkatına girdiği (Uşşakizâde Zeyli, 6191, vr. 125; Sefîne-i Nefîse-i Mevleviyyân, 1283: 76), Bostan Çelebi ve Ebûbekir Efendi yanında feyizlenip yetiştiği ve irfan sahibi olduğu (Mecmû'atü't-Tevârîhi'l-Mevleviyye, 1462, vr. 68b; Sefîne-i Evliyâ-yı Ebrâr Şerh-i Esmâr-ı Esrâr, 2309, vr. 203), Hamza Dede'nin sohbet ve hizmetinde bulunduğu (Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye, 109, vr. 61b), Konya'daki 1001 günlük çilesini tamamladıktan sonra Şâm Mevlevîhânesi'ne şeyh olarak görevlendirildiği (Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye, 109, vr. 61b) yazılıdır.

Sabûhî'nin Mürşidinin ölümü üzerine Konya'ya gidip Mevlevî Dergâhı'nda bulunan Bostan Çelebi'ye intisap etmesi ve orada yetişmek istemesi göstermektedir ki Bektaşîlik ile Mevlevîliğin kolayca imtizac edilecek müşterek tarafları vardır. Bazı şekiller dışında öz birdir. Bu öz, İslâm Dini'nin insana verdiği değer ve sevgidir; derin dostluk duygusu ve engin hoşgörü anlayışıdır. İşte Sabûhî Ahmed Dede, bu sebeple Konya'ya gelerek buradaki 1001 günlük çileye soyunmuş; çilesini tamamlayarak Mevlevî "Dede"si olmuştur. Konya'daki dergâhta geçirdiği zaman içinde edebiyata olan vukûfu, derin anlayış ve hoşgürüsü, Mevlânâ'ya ve Mevlevîliğe bağlılığı ve ilmi ile kendisini kabul ettiren Sabûhî Dede buradan Şâm Mevlevîhânesi'ne şeyh olarak görevlendirilmiştir. Böylece o, muhibblikten dedeliğe, dedelikten de Mevlevî şeyhliğine yükselmiştir.

Şâm Mevlevîhânesi'nde uzun yıllar şeyhlik yapan Sabûhî, her Mevlevî şeyhi gibi Mesnevî'yi okumuş ve okutmuştur. Bununla da kalmayıp, eserleri bölümünde bahsedeceğimiz 6 ciltlik İhtiyârât-ı Mesnevî'sini Şâm Mevlevîhânesi şeyhi bulunduğu yıllarda yazarak H.1026/M.1617'de tamamlamıştır. Sabûhî'ye Şâm Mevlevîhânesi'nde bulunduğu yıllarda H.1035/M.1625 'de mübarek topraklara ulaşmak ve hac farızasını ifâ etmek de nasip olur (Mecmû'atü't-Tevârîhi'l-Mevleviyye, 1462, vr. 68b-72a-72b; Sarı, 2008: 357). Türkçe Dîvânının bir nüshasının sonunda "Kâbetullah'a müteveccih oldukta yolda vâki olan ebyât ve rubâ'iyâtı" (İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, 3532: vr. 122b) şeklinde bir bilgi mevcuttur. Gerek bu bilgiden ve burada verilen şiirlerden, gerekse dîvânındaki diğer şiirlerden Sabûhî'nin hacca gidip geldiği anlaşılmaktadır:

"Ey pür-şude der-bezm-i ezel sâger-i tu

Ve'y nûr-i şefâ'at zede ser ez-ber-i tu

Çün gevher-i tû be hâk-i Yesrib üftâd

هـكـمـت - Hikmet - مکت

Cûyâ-yı güher âmedem ber der-i tu"

**

"Ey Kible-i erbâb-ı yakîn Beyt-i şerîf

Mahbûb kamer-cihre siyeh pûş-ı zarîf

Nâdân-ı siyeh-dil gözüne seng-i siyâh

Erbab-ı hakâyık gözüne nûr-ı latîf"

**

"Hicâze ‘azmedince çıkmadan daha Müzeyrîbden

Meşâm-ı câna bûy-ı Mustafâ erişti Yesrib’den

Sabûhî Ka’be-i Kûy-ı Habîbe ‘azm-i râh ettin

Revâdır el çekersen ‘aşkile cümle metâlibden"

**

"Gönlüm tutuldu kaldı ser-i kûy-ı yârda

Seyyâhı gör ki gelmedi semt-i Hicâzdan"

**

"Seyr-i reh-i cânib-i Hicâz et

Erbab-ı safâya keşf-i râz et" (Sarı, 1992: 70-72)

Sabûhî, kişiliği, şâirliği ve ilmi ile kendisini ispatlamış; çevresinin ve ileri gelenlerin dikkatini çekmiş, adı İstanbul’a kadar ulaşmıştır. İstanbul’da önde gelen Mevlevî dergâhlarından olan Yenikapı Mevlevîhânesi’nin ikinci şeyhi Toganî Ahmed Dede’nin vefâtı (H. 1040/M. 1630) üzerine, dönemin ileri gelenlerinin ısrarı ve Konya’daki Çelebiye müracaatları ile Sabûhî Ahmed Dede, Çelebi Muhammed III. Ârif Efendi (v. M. 1642) tarafından verilen meşîhatnâme ile (Mecmû’atü’t-Tevârîhi’l-Mevleviyye, 1462, vr. 78b). Şâm Mevlevîhânesi’nden Yenikapı Mevlevîhânesi’ne, dergâhın üçüncü şeyhi olarak tayin edilmiştir. Bütün kaynaklarda Sabûhî’nin Yenikapı Mevlevîhânesi’ne (H. 1040/M. 1630)da şeyh olarak geldiği ve 17-18 yıl şeyhlik makamında kalarak burada vefât ettiği ittifakla kayıtlıdır.

Bütün bu bilgiler göstermektedir ki, yaklaşık olarak 23-24 yıl Şâm Mevlevîhânesi’nde ve 17-18 yıl da Yenikapı Mevlevîhânesi’nde Mevlevî şeyhi olarak meşîhatta bulunan Sabûhî Ahmed Dede, hayatının 40 yıldan fazla kısmını bu dergâhlarda dervişlerin tarîkat usûllerini öğrenmelerine, onların ve halkın aydınlanıp yetişmesine ayırmıştır. Bu da Sabûhî’nin Mevlevîlik yolundaki derecesinin ve hizmetinin büyüklüğünü göstermektedir.

Vefâtı ve Mezarı

Gördüğümüz kaynakların bir kısmı Sabûhî'nin vefât târîhi olarak H.1054/M.1644'ü verirken, bazıları da H.1057/M.1647 târîhi üzerinde birleşirler. Ayvansarâyî Hâfız Hüseyin "...Toganî Dede'den sonra Sabûhî Ahmed Dede şeyh olup 1054 târîhinde rihlet eylemiştir. Hâric-i türbede medfûndur..." (Ayvansarâyî Hâfız Hüseyin, 1281: 228); Ahmed Rıf'at "1644 M ve 1054 H târîhinde vefât eyledi..." Ahmed Rıf'at, 1300: 174); Mehmed Süreyyâ "1040'da Yenikapı Mevlevîhânesi'ne şeyh oldu, 1054'de irtihâl eyledi. Orada medfûndur..." (Mehmed Süreyyâ, 1308: 214) diye kaydederler. Mucîb Tezkiresi'nde (Mucîb Tezkiresi, 3913, vr. 23b) ve Mecmû'a-i Tekâyâ'da (Tayşi, 1980: 31) vefât târîhi H.1054 olarak geçer. Vefeyât-ı Ayvansarâyî'de ise bu târîhin 1154 geçmesi yazım hatası olmalıdır (Vefeyât-ı Ayvansarâyî, 1375, vr. 48b).

Mecelle'deki "...İstanbul'da vefât etmiş (1054-1057)..." (Vefeyât-ı Ayvansarâyî, 1375, vr. 48b) şeklinde verilen târîhlerden 1057'nin yanına "doğrudur" diye bir not düşülmüştür. Tuhfe-i Nâilî'de Sabûhî'nin ölüm târîhi H.1057/M.1647 gösterilerek, yukarıda verdiğimiz kaynaklardaki H.1054 târîhinin yanlış olduğu şöyle ifade edilir: "...Vefâtı H.1057/M.1647. Yenikapı Mevlevîhânesi'nde medfûndur. Bazı mehazların vefâtı târîhini 1000 ve 1054 göstermeleri yanlıştır..." (Tuhfe-i Nâilî, 611: s.785).

Sabûhî Ahmed Dede'nin vefât târîhinin H.1057/M.1647 olduğunu söyleyen kaynaklardaki diğer bilgiler de şu şekildedir: Zeyl-i Zübdetü'l-Eş'âr'da "...Sabûhî bin elli yedi hudûdunda vefât etti..." (Zeyl-i Zübdetü'l-Eş'âr, 1326, vr. 22a); Nuhbetü'l-Âsâr'da "...Mevlevî şeyhi Tokadî Ahmed Dede İstanbul'da Yenikapı zâviyesinde şeyh iken bin elli yedi senesinde Sabûhî nûş-ı câm-ı merg oldu..." (İsmâil Belîğ, 1985: 229) denilir. Bunlardan başka Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi'ndeki bir yazma şiir mecmû'asında (Mecmû'a-i Eş'âr, 6637, vr. 106a), Esrâr Dede Tezkiresi'nde (Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye, 109, vr. 62), Mecmû'a-i Tevârîh-i Mevlevîye'de (Mecmû'atü't-Tevârîhi'l-Mevleviyye, 1462, vr. 75b), Hacı Tevfîk Efendi Tezkiresi'nde (Mecmû'atü't-Terâcim, 192: vr.41b), Sefîne-i Evliya'da (Sefîne-i Evliyâ-yı Ebrâr Şerh-i Esmâr-ı Esrâr, 2309: vr.202), Osmanlı Müellifleri'nde (Mehmed Tahir, 1332: 282) ortak olarak Sabûhî'nin vefât târîhi H.1057/M.1647 olarak yazılıdır. Bu târîh, Sabûhî'nin hayatıyla ilgili kesin olarak bilinen başka târîhlerden hareket edildiğinde de doğrulanmaktadır. Konuyla ilgili kaynaklarda Yenikapı Mevlevîhânesi'nin ikinci şeyhi Toğanî Ahmed Dede'nin 1040'ta vefât ettiği, yerine üçüncü şeyh olarak Sabûhî Ahmed Dede'nin şeyhlik makamına getirildiği ve 17-18 yıl meşihatta kaldığı bilgileri vardır ki bu durumda Sabûhî Ahmed Dede'nin 1040+17=1057'de vefât ettiği akla en yakın olanıdır. Yeni kaynaklarda (İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Dîvânlar Kataloğu, 1959: 322; Karatay, 1961: 148; Türk Ansiklopedisi, 1980: 503; Özkırımlı, 1994: 1005; Ayan, 1997: 160; Sarı, 2008: 357) da ittifakla bu târîh verilir.

Sabûhî Ahmed Dede'nin mezarı hakkında Hadîkatü'l-Cevâmî'de (Ayvansarâyî Hâfız Hüseyin, 1281: 228), Yenikapı Mevlevîhânesi'nde (Mehmed

Ziyâ, 1329: 122), Mecmû'a-i Tevârîh-i Mevlevîye'de (Mecmû'atü't-Tevârîhi'l-Mevleviyye, 1462, vr. 68b-75b) bilgi bulunmaktadır. Bunlara göre mezar Yenikapı Mevlevîhânesi Türbesi bahçesinde iken H.1188/M.1774'te türbenin büyütülerek yapılan tamiri sırasında içeriye alınmıştır.

Edebî Kişiliği

Sabûhî Ahmed Dede'nin yaşadığı XVII. yüzyıl Osmanlı Devleti'nin siyâsî ve sosyal zorluklar neticesinde duraklamaya ve gerilemeye, XVI. yüzyıldaki ihtişamını yavaş yavaş kaybetmeye başladığı bir devirdir. Buna karşın Osmanlı Devleti XVII. yüzyılda san'at ve edebiyatta XVI. yüzyıldaki ilerlemesini devam ettirmiş ve hatta daha ileri bir seviyeye erişmiştir. Bilhassa XV. ve XVI. yüzyıllarda sağlam temelleri atılmış bulunan Dîvân Edebiyatı, XVII. yüzyılda olgunluğa erişerek yükselme devrini yaşamıştır. Böylece bu yüzyıl daha sonraki yüzyıllar için klâsik bir devir olmuştur. Bu yüzyılda genellikle beş beyit olarak görülen gazellerdeki konu, çoğu zaman yerli hayattan alınmıştır. Şâirler zengin kâfiyeye ve redife önem vermişlerdir. Bu yüzyılın özellikle ikinci yarısında görülen Sebk-i Hindî akımı, devrin hemen hemen her şâirini etkilemiştir. Sabûhî de bu şâirlerden birisi ve hatta önde gelenlerindedir.

Anadili Türkçe ve Arapça yanında, Mevlevî şeyhi olması hasebiyle Farsça'yı da çok iyi bilen ve bu dille de şiirler yazan Sabûhî'nin İhtiyârât adlı mensur eserindeki münşiyâne ifâde, nazmında pek yoktur. Şiirlerinde üçlü, dörtlü hatta beşli terkipler varsa da bunlar fazla değildir. Bu terkipler daha ziyâde müseddeslerinde olup gazelleri oldukça sade ve akıcıdır. Diyebiliriz ki Sabûhî, XVI. yüzyıl hususiyetlerini taşıyan selîs ifadeye sahip olup, tasannudan uzak ve samimî şiirler yazmıştır.

Derd-i dilber bana dermândan lezîz
Cevr-i cânân 'âşıkâ cânandan leziz

diyen şâir, bilhassa XVIII. yüzyılda kendisini iyice hissettiren mahallîleşme gereği halk söyleyişlerini, deyimleri ve atasözlerini kullanmayı şiirlerinde XVII. yüzyılda da gerçekleştirmiştir. Sabûhî'nin şiirlerindeki dilinin sadeliğini gösteren bir başka hususiyet, Türkçe fiillere fazlaca yer vermiş olmasıdır. Gazellerinin büyük bir kısmı Türkçe fiil ve isimlerle rediflidir. Şâirin dîvânında Türkçe fiillere hâkimiyeti dikkat çekicidir. Meselâ bir beytinde düştü fiilini değişik mânâlarda bir arada çok güzel kullanır:

Düştü 'aşka düşeli nakd-i sirişkim gözden
Fıkr-i dünyâ mı eder lüce-i deryâya düşen

Sabûhî'de yer yer daha ziyâde halk edebiyatı şâirlerinin kullandığı ifadeler de görülür. Meselâ bir beytinde şâir, uçmak kelimesini çok güzel kullanır:

Bana dîdâr-ı yâr olsun müyesser zâhide uçmak
İki 'âlemde maksûdum benim dîdârdır elhak

Daha öncesi olmakla birlikte edebiyatımızda özellikle XVII. yüzyılın ikinci yarısında tam mânâsıyla görülen Sebki Hindî edebiyatımıza dışarıdan gelmiştir. Nefî, için “ Hind üslûbunu edebiyatımıza ilk tanıtan, örneklerini ilk defa şiirlerine en güzel şekilde sokan şâirimiz olmuştur” denilir (Ocak, 1987: 18). Yararlandığımız kaynaklarda belirtilen Sabûhî'nin Nefî'ye hocalık yaptığı doğru ise (Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye, 109, vr. 61b; (Sefîne-i Evliyâ-yı Ebrâr Şerh-i Esmâr-ı Esrâr, 2309, vr. 202); Mehmed Ziyâ, 1329:99; Mehmed Tahir, 1332: 282; Uzunçarşılı, 1992: 524; Ayan, 1997: 160; Türk Ansiklopedisi, 1980: 503; İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Dîvânlar Kataloğu, 1959: 323; Karatay, 1961: 148; Cinlioğlu, 1950:105) Nefî'nin, İran edebiyatını ve Farsça'yı iyi bilen Sabûhî Dede'den etkilenmiş olması, bu şâirin İran Edebiyatı'nı, Örfî'yi ve Sebki Hindî'yi önceleri Sabûhî'den öğrendiğini veya etkilendiğini ve kendisinden önce bu üslûba Sabûhî'nin sahip olduğunu akla getirir. Sabûhî'nin şiirleri incelendiğinde bunu görmek mümkündür.

Mevlevî şâir Sabûhî'nin şiirleri konu itibariyle rindâne, âşıkâne ve tasavvufidir. Dîvânındaki gazellerin yaklaşık dörtte üçü (85 gazelinin 60'ı) beş beyitten meydana gelir. Şâirin şiirlerinde, fazla sözden kaçındığı, az sözle çok şey anlattığı, lafz yerine mânâyâ önem verdiği, dilinin sade olduğu, edebî sanatlardan, daha ziyâde tezâd, leff ü neşr, teşbîh, telmîh sanatlarına, deyimlere, atasözlerine ve konuşma dilinin özelliklerine yer verdiği görülür. Ayrıca pek çok şiirin ma'nî-i nâzîk olması, şâirin yeni mazmunlar kullanması, reddü'l-acz san'atına yer vermesi kanaatimizce Sabûhî'deki Sebki Hindî'nin birer işaretidir ve Sabûhî dîvân şiirimizde Sebki Hindî'nin ilk temsilcilerinden biridir. Konuyla ilgili olarak şu beyitler ele alınabilir:

Ney benimle nefes birâderidir
Bağlıyız ikimiz de bir nefese

Kim okursa hayât-ı nev bulur zevk-i kelâmımdan
Meğer kim zâde-i tab'ım benim 'İsâ-yı Meryemdir
**

Gonca dehânı şevkı ile cân fedâ eden
Yok nesne için eylemesin varını telef

Bir cümle ile Sabûhî'nin târîh düşürmede de mahâret sahibi olduğunu, Muhammed Çelebi (v.H.1016/M.1607), Doğanî Ahmed Dede (v.H.1040/M.1630), Bostan Çelebi (v. H.1040/M.1630) ve Ebûbekir Çelebi (v. H.1048/M.1638) gibi zâtların vefâtlarına târîh düşürdüğünü de belirtelim.

Garip Hâlleri

Kaynak eserlerin bazılarında Sabûhî Ahmed Dede'nin başından geçen bazı garip hâller de anlatılır. Şu birkaçını misâl verebiliriz: Sabûhî, Baba Ahîzâde ismindeki bir meczûba son derece hürmet duyardı. Bu yüzden zaman zaman onun kabrini ziyâret ederdi. Sabûhî bir sabah, Baba Ahîzâde'nin kabri başında:

Üştür-i ner tîg-i 'uryân mest-i bî-sabr u sükûn

Hazret-i Baba Ahîzâde şeh-i mülk-i cünûn

Tercî'hânesini ihtiva eden müseddesini okumak istedi. Gaybden gelen bir ses Sabûhî'ye "oku!" dedi. Daha sonra yine ses, "Size Şâm hânkâhını verdiler" diye bildirdi. Gerçekten de kısa bir süre sonra Sabûhî Ahmed Dede Şâm Mevlevîhânesi'ne şeyh tayin edildi (Sefîne-i Nefise-i Mevleviyyân, 1283: 77); Mehmed Ziyâ, 1329: 97).

Mevlevîliğin esasî hikmet, ahlâk, edep ve irfândır. Mevlânâ'nın da irfânı, tamamen aşk ve vecd esasına dayanırdı. Mevlevî şeyhlerinin önde gelenlerinden olan ilmiyle âmil ve insân-ı kâmil Şeyh Sabûhî Ahmed Dede, hareketlerinde teklifsiz, kalender ve içi temiz birisiydi. Çoğu zaman vecd hâli gâlip gelir, ıssız yerlere, sahralara, dağlara çıkar; günlerce şehre dönmeyip oralarda yatıp kalkardı. Yine böyle bir cezbe hâlindeyken şehir dışına, sahralara çıktı ve günlerce dergâha dönmedi. Şeyhlerinin günlerce geri dönmediğini görüp meraka düşen dervişler, şeyhlerini aramaya çıktılar. Sabûhî'yi ıssız bir yerde etrafına bir takım vahşi hayvanlar ve kuşlar toplanmış olarak buldular. Bu hâlden dervişler korktular. Dervişlerin ürkekliğini ve korkaklığını gören Sabûhî:

Beni Mecnûna kıyâs eylemen ey vahş u tuyûr
Yakar âhım sizi bir gün dağılın yanımdan

deyince, hayvanlar ve kuşlar dağılıp gittiler (Sefîne-i Nefise-i Mevleviyyân, 1283: 77); Ali Enver, 1309: 121; Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye, 109, vr. 62a; Mehmed Ziyâ, 1329: 97; Cinlioğlu, 1950:105).

Sabûhî'nin Şâm Mevlevîhânesi şeyhi olduğu yıllarda, gençliği yiyip içmek, gezip tozmakla geçen, sonraları Aysî mahlasını alan bir kalender derviş kırda Sabûhî'nin önüne geçer ve çektiği hançerini Sabûhî'ye doğru uzatarak ondan kendi hâlini anlatan bir şiir söylemesini ister. Sabûhî de:

Hançer elde tîg belde bâde serde sîne çâk
Şehlevendim tarz-ı hassın âdemi eyler helâk

beytini okuyuverir. Aysî'nin sarhoşluğu gidip kendisine bu olay anlatınca gidip Sabûhî'nin elini öper, ona intisap eder ve ondan feyizlenir (Sefîne-i Nefise-i Mevleviyyân, 1283: 77; Ali Enver, 1309:121; Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye, 109, vr. 62a; Mehmed Ziyâ, 1329: 97; Cinlioğlu, 1950:105).

Etkilendiği ve Etkilediği Kişiler

Bir Mevlevî şeyhi ve şâiri olan Ahmed Dede tesirinde kaldığı zâtların dostluklarını kazanırken, tesir ettiği kişilere de dost olmuştur. Onun ilk tesirinde kaldığı kişi Eyüplü Bektaşî Babası Kâsım Baba'dır. İstanbul'dan Konya'ya giden Ahmed Dede Bostan Çelebi'den ve Ebûbekir Çelebi'den feyizlenmiş, onların dostluğunu kazanmıştır. Yine Konya'daki dergâhta Mevlevî dedesi Kartal Mehmed Dede ile yakın bir dostluk kurmuştur. Sevgi ve dostluklarını kazandığı başka bir

Mevlevî büyüğü de Şâm Mevlevîhânesi şeyhi Hamza Dede'dir. Sabûhî'nin dervişleri arasında şâir Aysî (Türk Ansiklopedisi, 1980: 503) ve Muhammed diye tanınan, Türkçe şiirlerinde Meyyâl, Farsça şiirlerinde ise Şehlâ mahlasını kullanan bir zât da vardır (Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye, 109, vr. 59a; Ayan, 1981: 31).

Uzun yıllar Şâm ve Yenikapı Mevlevîhânelerinde dervişlerin tarikat usûlleriyle terbiyelenmelerini yürüten Sabûhî Dede, kendisinden sonra şeylik makamına gelen bazı Mevlevî şeyhlerini de yetiştirmiştir. Bunlardan birisi, ilmiye sınıfından hoca bir zâtın oğlu olan, babası ölünce Yenikapı Mevlevîhânesine gelerek Sabûhî Dede'nin hizmetine giren, ilim ve maarifet yolunda bütün mal ve mülkünü feda eden, Sabûhî'nin vefâtı üzerine M.1648'de aynı dergâhın şeyhliğine getirilen İstanbullu Câmî (Hacı) Ahmed Dede'dir (Mehmed Ziyâ, 1329:104; (Sefîne-i Evliyâ-yı Ebrâr Şerh-i Esmâr-ı Esrâr, 2309, vr. 202).

Kastamonu'da Halvetî şeyhlerinden bir zâtın oğlu olan Kaarî Ahmed Dede de Sabûhî'den feyizlenenler arasındadır (Ayvansarâyî Hâfız Hüseyin, 1281: 229). Esrâr Dede, Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhlerinden olan Pendârî Ahmed Dede'nin ve Sâkıb Dede (v. H.1048/M.1638)nin de Sabûhî'nin dostlarından ve etkilediklerinden olduklarını kaydeder (Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye, 109, vr. 17a). Bu konuda ayrıca Sahîh Ahmed Dede Sabûhî'nin, on üç sene Bostan Efendinin hizmetinde bulunduğunu, Kartal Mehmed Dede'nin kafadarı olduğunu, Ahîzâde Derviş Mehmed'in sırlarına vâkıf bulunduğunu, tarîk-i Bektâşiyeden Kâsım Baba'dan ve Çelebi Bostan Efendi'den feyizlendiğini, Kartal Mehmed Dede'nin yakın dostu olduğunu söyler (Mecmû'atü't-Tevârîhi'l- Mevleviyye, 1462, vr. 71a, 73a).

Sabûhî'nin yakın dostlarından birisi de Aksaray Beldesinden olan ve 1001 günlük çilesini tamamladıktan sonra şeyhlik sarık ve kıyafeti ile Yenikapı Mevlevîhânesine ikinci şeyh olarak vazifelendirilen Toğanî (Doğanî) Ahmed Dede'dir (Mecmû'atü't-Tevârîhi'l- Mevleviyye, 1462, vr. 70b; Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye, 109, vr. 70b; Ayvansarâyî Hâfız Hüseyin, 1281: 228; Mehmed Ziyâ, 1329:88; Uzunçarşılı, 1992: 395).

Sabûhî Türkçe şiirlerinde Rûhî-i Bağdâdî, Fuzûlî ve Yûsuf Sîneçâk'ın, Farsça şiirlerinde ise İranlı Örfî-i Şîrâzî'nin tesirindedir (Ayan, 1997: 160); Sarı: 2008: 357. Bazı kaynaklar Sabûhî'nin şiir tarzında Samtî Dede ve Rûhî-i Bağdadî'yi taklit ederek, Şûrî Dede ve ondan Sîneçâk Dede'ye ulaştığını, onları bu alanda biri birine bağladığını kaydederler (Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye, 109, vr. 61a; Ayan, 1997: 160; Mehmed Ziyâ, 1329: 96). Farsça şiir yazmada da başarılı olan ve 'ıyd redifli şiiri dervişler arasında şöhret yapan Sabûhî, İran şâirlerinden Urî (v. H. 999/M. 1590)nin tesirinde kalmıştır (Türk Ansiklopedisi, 1980: 503). Yararlandığımız kaynaklarda Sabûhî'nin XVII. yüzyıl şâirlerinden Nefî, Nâilî ve Fehîm'e hocalık yaptığı ve onları etkilediği kayıtlıdır (Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye, 109, vr. 61b; Sefîne-i Evliyâ-yı Ebrâr Şerh-i Esmâr-ı Esrâr, 2309, vr. 202; Mehmed Ziyâ, 1329:99; Mehmed Tahir, 1332: 282; Uzunçarşılı, 1992: 524; Ayan, 1997: 160; Türk Ansiklopedisi, 1980: 503; İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Dîvânlar Kataloğu, 1959: 323; Karatay, 1961: 148; Cinlioğlu, 1950:105; Sarı, 2008: 357). Yine bir başka dîvân şâiri Mezâkî de Sabûhî'nin tesirinde kalanlardandır (Ayan, 1981: 31).

Bütün bunlar gösteriyor ki, Sabûhî Ahmed Dede, Mevlevîliği, ilmi, şahsiyeti ve şâirliği ile yaşadığı zamanda ve sonraları birçok kişiyi etkilemiş ve onların Mevlevîlik ve şâirlik alanında yetişmelerine önemli katkıda bulunmuştur.

Eserleri

Kaynaklarda, Şeyh Sabûhî Ahmed Dede'ye ait olarak "Farsça Dîvân", "Bülbüliyye", "Türkçe Dîvân", "Sâkînâme" ve "İhtiyârât" adında beş eserden söz edilir. Ancak bunlardan "Farsça Dîvân"ın ve "Bülbüliyye"nin kütüphanelerde bir nüshasına şimdilik ulaşılamadı. "Türkçe Dîvân"ın, "Sâkînâme"nin ve "İhtiyârât"ın yazma nüshaları mevcuttur. Sicill-i Osmânî'de "...Türkçe ve Farsça dîvânlarından başka, Münâzara-i Gül ü Mül, Münâzara-i Şeb ü Rûz, Hüsrev ü Şîrîn, Mahmûd u Eyâz, Tenbâkû-nâme ve İhtiyârât-ı Mesnevî nâmında eserleri vardır..." (Mehmed Süreyyâ, 1308: 214) deniliyorsa da bu eserlerden ilk dördü Fasîh Ahmed Dede (v.1699)nin olup burada sehven yer almış olmalıdır (Sarı, 1992: 163).

Sabûhî'nin Konya'da 1001 günlük eğitimi esnasında meydana getirdiği "Türkçe Dîvân"ının kütüphanelerde yazma nüshaları mevcuttur. Bunlardan birisi Ankara Millî Kütüphane'de Mecmû'a-i Eş'âr içinde (Yz. F.B.321/3, vr.39a-55b), birisi Millet Kütüphanesi'nde Ali Emiri, Manzum eserler kısmında (Yz. No: 249 (Mikrofilm Ankara Millî Kütüphane MFA No: 676), bir diğeri İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde Mecmû'a-i Eş'âr içinde (Yz. No: 3532 (vr.98b-123b), bir başkası Topkapı Müzesi Kütüphanesi Hazine Kitaplığı'nda (Yz. No: 952) ve biri de Medine-i Münevvere'de Ârif Hikmet Bey Kütüphanesi'ndedir (Yz. No:3635). Saadettin Nüzhet Ergun'un seçmeler yaparak yayınladığı (Ergun, 1933) Sabûhî Dîvânı'nın bir doktora tez çalışmasıyla tenkitli metni oluşturulmuştur (Sarı, 1992).

Sabûhî'nin, ikinci eseri "Sâkînâme"dir. Şâirin Türkçe Dîvân nüshalarının dördünde yer alan Sâkînâmenin başka yazma nüshaları da mevcuttur (Mecmû'atü'r-Risâil, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Yz. No: 4097; Ankara Millî Kütüphane MFA (A) 3805/7 Yk. 281; Mecmû'a, İstanbul Nuruosmaniye Kütüphanesi Yz. No: 4959, Yk. 593; Mecmû'a, İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Yz. No: H.1074, Yk.129). Mesnevî nazım şekliyle yazılan eser, 113 beyitlik tasavvufî bir Sâkînâme olup, 7 nüsha karşılaştırılarak oluşturulan metni Latin harfleriyle yayımlanmıştır (Sarı: 1994).

Sabûhî'nin üçüncü eseri "İhtiyârât-ı Mesnevî"dir. Mevlevîliğin temel eseri Mesnevî üzerinde çok durulmuş; Surûrî (v.1560), Sûdî (v.1594), Şem'î (v.1530), Ankaravî İsmâil Dede (v.1631), Sarı Abdullâh (v.1660), İsmâil Hakkı (v.1725), Âbidin Paşa (v.1907), A. Avni Konuk (v.1938), Tahir Olgun (v.19519) tarafından şerh, Nahîfî Süleyman (v.1738), Hayri Bey (v.1890), Yenişehirli Avni (v.1892), Şâkir Mehmed (v.1836), Abdülbaki Gölpinarlı (v.1982) tarafından terceme ve Yûsuf Sîneçâk (v.1546) (Cezîre-i Mesnevî'si), Şâhidî (v.1550) (Gülşen-i Tevhîd), Câmî (v. 1492), Hüseyin Vâiz (v. 1504), Cevrî (v. 1655), Şeyh Abdullatîf (v. 1688) tarafından seçme çalışmaları yapılmıştır.

Bu çalışmalardan birisi de Sabûhî Ahmed Dede'nin "İhtiyârât"ıdır. Kaynaklarda "İhtiyârât" (Vefeyât-ı Ayvansarâyî, 1375, vr. 48b; Mecmû'atü't-Terâcim, 192: vr.41b; Mecelletü'n-Nisâb, 628, vr. 291; Mehmed Ziyâ, 1329:96; Önder, 1974: 174.); "İhtiyârât-ı Sabûhî" (Mecmû'atü't-Tevârîhi'l- Mevleviyye, 1462, vr. 68b-73b); "İhtiyârât-ı Mesnevî" (Sefîne-i Evliyâ-yı Ebrâr Şerh-i Esmâr-ı Esrâr, 2309, vr. 202); Ali Enver, 1309:120; Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye, 109, vr. 61b; Gölpınarlı, 1971:143-144; İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Dîvânlar Kataloğu,1959: 323; Ayan, 1997: 160; Türk Ansiklopedisi, 1980: 503; Cinlioğlu, 1950:105) gibi kısa adlarla geçen eserin tam adı yazma nüshalarda "Kitâb-ı İhtiyârât-ı Hazret-i Sabûhî Ahmed Dede Efendi" (İhtiyârât-ı Sabûhî, Süleymaniye (Pertev Paşa) Kütüphanesi, Yz. No:228), "Hâzâ Kitâbü'l-İhtiyârât-ı Hazret-i Mesnevî-i Şerîf " (İhtiyârât-ı Sabûhî, Süleymaniye (Es'ad Efendi) Kütüphanesi, Yz. No:1310.), "El İhtiyârât-ı Hazret-i Mesnevî-i Şerîf Sabûhî Ahmed Dede" (İhtiyârât-ı Sabûhî, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Yz. No:1495) şeklinde yazılmıştır.

"İhtiyârât-ı Sabûhî"nin Ankara (Ankara İl Halk Kütüphanesi, Yz. No:440 (baştan noksan), İstanbul (Süleymaniye, (Pertev Paşa) Ktb. Yz. No:228 (Ankara Millî Ktb. MFA (A) 4386); Süleymaniye, (Hasan Hüsnü Paşa) Ktb. Yz. No:606, I.Cilt; Süleymaniye, (Esad Efendi) Ktb. Yz. No:1310 (Ankara Millî Ktb. MFA (A) 1961), I.cilt; İstanbul Ü. Ktb. Yz. No:1495) ve Konya (Mevlânâ Müzesi Ktb. Yz. No:2084, I.ve II. ciltler; Yz. No:2085, I.ve II. ciltler; Yz. No:2086, III. ve IV. ciltler) kütüphanelerinde yazma nüshaları vardır. Bu nüshalarda eserin meydana getirilişiyle ilgili olarak, önce meşhur olan beyitlerin seçilip şerh edildiği ve adına "İhtiyârât-ı Sabûhî" dendiği kayıtlıdır (Sarı, 1992: 180-187).

Sabûhî bu Türkçe eserini Şâm'da bulunduğu yıllarda, kendisi gibi Şâm Dergâhı şeyhliğinde bulunmuş İlmî Dede (v. H.1020/M.1612) Hazretlerinin Şerh-i Cezîre-i Mevleviyye adlı eserine nazire olarak yazmıştır (Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye, 109, vr. 62a; Mehmed Ziyâ, 1329: 96; Ayan, 1997: 160). Mevlânâ'nın 6 cilt olan Mesnevîsinin her bir cildinden seçilen beyitlerin Türkçe şerh edilerek yine 6 cilt oluşturulan eserin adına İhtiyârât-ı Sabûhî ismi verilmiş ve eser on iki senede H.1026/M.1617'de tamamlanmıştır. Kaynaklarda ittifakla, Sabûhî'nin, eserini tamamladıktan sonra cezbeye düştüğü kaydedilir (Mecmû'atü't-Tevârîhi'l- Mevleviyye, 1462, vr. 68b-68b-73b; Önder, 1974: 175). Kaynaklarda 6 cilt olduğu belirtilen eserle ilgili olarak Türkçe Yazma Dîvânlar Kataloğu'nda, bir nüshasının Yenikapı Mevlevîhanesi'nde olduğunu Bursalı Mehmed Tahir'in haber verdiği, ancak bu nüshanın 1906'da çıkan yangında yandığı yazılmıştır (İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Dîvânlar Kataloğu,1959: 323). "İhtiyârât-ı Sabûhî"nin bir bölümü üzerine Yüksek Lisans tezi yapılmıştır (Algül, 2007)

Sonuç

"Yaratana tanımak ve tanıtmak" temel felsefesinden hareketle insanlara sevgiyi, saygıyı ve hoşgörüyü anlatmayı prensip edinen Mevlevîlik, pek çok sanatkârın ve dolayısıyla şâirin yetiştiği bir mektep olmuştur. Bu mektepte yetişen, 40 yıla yakın bir zaman içinde şeyhlik yaptığı makamdan insanlara

- İpekten Haluk, İsen Mustafa, Toparlı Recep, Okçu Naci, Karabey, Turgut. (1988), *Tezkirelere Göre Dîvân Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Kültür ve Turizm Bakanlığı yayınları, Ankara.
- İsmâil Belîğ, hzl. Abdulkerim Abdulkadiroğlu. (1985), *Nuhbetü'l-Âsâr li Zeyl-i Zübdetiül-Eş'âr*, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- (1959), *İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Dîvânlar Kataloğu*, C. 2, İstanbul.
- Kınalızade Hasan Çelebi, hzl. Kutluk İbrahim. (1978), *Tezkiretü's-Şuarâ*, C. I, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara.
- Karaman, Gülcan. (?), *Karaman Mevlevîhanesi, Mevlevîlik ve Karamanlı Mevlevî Velîleri*, D. Ali (?), s.38, s.51.
- Karatay, F. Edhem. (1961), *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*, C. 2, İstanbul.
- (K.).(1977), "Dede", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C. 2, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Mansuroğlu, Mecdud. (1997), "Dede". *İslam Ansiklopedisi*, C. 3, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Eskişehir.
- Mecmû'a*, İstanbul Nuruosmaniye Kütüphanesi, Yz. No: 4959, Yk. 593.
- Mecmû'a*, İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Yz. No: H.1074, Yk.129.
- Mecmû'a-i Eş'ar*, Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi İhtisas Kütüphanesi, No: 6637.
- Mecmû'atü'r-Risâil*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Yz. No:4097(Ankara Millî Kütüphane MFA (A) 3805/7 Yk. 281).
- Mehmed Süreyyâ. (1308), "Sabûhî". *Sicill-i Osmânî (Tezkire-i Meşahir-i Osmânî)*, C. I, Matbaa-i Âmire, İstanbul.
- Mehmed Tâhir. (1332), *Osmanlı Müellifleri*, C. 2, İstanbul.
- Mehmed Ziyâ, (1329), *Yenikapı Mevlevîhânesi*, İstanbul.
- Mustafa Mucîb, *Mucîb Tezkiresi*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar, No: 3913.
- Müstakimzâde Süleyman Sadeddin, *Mecelletü'n-Nisâb fi'n-Nesebi Ve'l-Künâ Ve'l-Elkab*, Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi, No: 628.
- Ocak, F. Tulga. (1987), *Nefî ve Eski Türk Edebiyatımızdaki Yeri, Ölümünün Üç yüz ellinci Yılında Nefî*, Ankara.
- Önder, Mehmed. vd. (1974), *Mevlânâ Bibliyografyası*, Ankara.
- Özkırımlı, Atilla. (1984), *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, C.4, Ankara.
- Sâkıp Mustafa Dede. (1283), *Sefîne-i Nefîse-i Mevleviyyân*, C. 2, Matbaa-i Vehbiyye, Mısır.
- Sarı, Mehmet Sarı. (1992) , *Sabûhî Şeyh Ahmed Dede Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Dîvânının Tenkitli Metni*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Sarı, Mehmet Sarı. (1994), "Sabûhî'nin Türkçe Sâkînâmesi", *Nihal Atsız ve Nejdît Sançar Armağanı*, Afyon.
- Sarı, Mehmet Sarı. (2008), "Sabûhî", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 35, İstanbul.
- Seyrek-zâde Mehmed Âsım, *Zeyl-i Zübdetü'l-Eş'âr*, Millet Kütüphanesi Emiri-Manzum, No:1326.
- Seyyid Mehmed Rızâ, *Rızâ Tezkiresi*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar, No: 2563.

- Seyyid Sahîh Ahmed Dede, *Mecmû'atü't-Tevârîhi'l-Mevleviyye*, Süleymaniyye Kütüphanesi Yazma Bağışlar Bölümü, No:1462 (Mevlânâ Müzesi İhtisas Kütüphanesi, No: 5446)
- Şemseddîn Sâmî. (1894), "Sabûhî". *Kâmusu'l-A'lâm*, C.4, İstanbul.
- Tayşi, Mehmed Seyhan. hzl. (1980), *Zâkir Şükri Efendi-Die Istanbuler Dervisch-Konvente Und ihre Schiche (Mecmû'a-i Tekâyâ)*, Klaus Schwarz Verlag Freiburg im Breisgau.
- Tuman, Nâil, *Tuhfe-i Nâilî*, Millî Kütüphane, Yz. No: 611.
- Türk Ansiklopedisi*, Ankara, 1980, C. 28.
- Uşşakizâde Seyyid İbrahim Hasib, *Uşşakizâde Zeyli*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar, No: 6191(Milet Kütüphanesi, 06 1978 A 405).
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı. (1982), *Osmanlı Târîhi*, C. 3, Türk Tarih Kurumu yayınları, Ankara.